

**„Lätlased välismaal” –
kavandatud Läti emigratsioonimuuseum ja teaduskeskus**

Maija Hinkle

Läti emigratsioonimuuseum ja uurimiskeskus “Lätlased välismaal”

20. sajandit ei iseloomusta maailma ajaloos mitte ainult sajandi esimesel poolel aset leidnud kaks laastavat maailmasõda vaid ka sõdadega kaasnev ennenägematu massiline rahvaste ränne. Mõne aastaga paisati üle Euroopa miljonid inimesed – mitte ainult sõjaväelased vaid ka tsiviilisikud – kes püüdsid sõja eest põgenedes päästa oma elu, kes põgenesid okupatsiooniar mee eest, keda sundis lahkuma võimulolev režiim, kelle kodud olid purustatud jne.

Lätlased moodustasid väikese osa möödunud sajandil massiliselt migreerunud inimestest. Lätist lahkuti, Lätisse tuldi elama. Kui kahe maailmasõja ajal kaotas Läti olulise osa oma elanikkonnast, siis Nõukogude perioodil pärast Teist maailmasõda sai riigist immigrantide vastuvõtja. Sellele järgnes uus emigratsioonilaine käesoleval sajandil. Läti Integratsiooniministeeriumi 2006. aasta uuringu kohaselt elab praegu väljaspool Lätit peaaegu 300 000 endist Läti elanikku, mis on ligikaudu 13% elanikkonnast (Bērziņš 2006: 4).

Vaatamata migratsiooni tähtsusele Läti lähiajaloo on massilist migratsiooni väga vähe uuritud, samuti pole talletatud väljarännanute ajalugu ja kogemust. Õnneks on senine olukord muutumas, eriti mis puudutab endiste Läti elanike praeguseid kogukondi välismaal. 2006. aastal alustas Läti Integratsiooniministeerium välisläti kogukondade süstemaatilist uurimist ja koostööd nendega. Senini on avaldatud ainult esialgseid andmeid (vaata www.integracija.gov.lv).

Läti demograafiline situatsioon ja ajalugu 20. sajandil – lühike ülevaade

Läti rahvaarv varieerus eelmisel sajandil 1,6 ja 2,67 miljoni vahel (Tabel 1). Rahvastiku ränded ja sõjaaegsed kaotused tõid kaasa enam muutusi kui looduslikud põhjused.

Tabel 1 - Lāti elanikkond 1863 – 2007 (Plakans 1995, 88)

Aasta	Lāti kogu elanikkond	Lātlased (%)	Lātlased väljaspool Lātit
1863	1,240,00		
1897	1 929 387	68%	149 000
1914	2 552 000	60%	230 000 – 260 000
1920	1 596 000	72,6%	
1935	1 950 000	75,2%	215 000 – 225 000
1943	1 803 104		
1959	2 093 000	62%	262 000
1990	2 670 000	52%	201 000 – 211 000
1992	2 657 755	52,5%	195 000 – 205 000
2006			300 000 (Bērziņš 2006, 4)
2007 (www.indexmundi.com/latvia/demographics)	2 259 810	58,2%	

Murrangulised sündmused Lāti ajaloo on sageli põhjustanud suuri muutusi elanikkonnas. Üks laastavamaid rahvastiku kadusid toimus enne Esimest maailmasõda ja sõja ajal. 1914. aastal sunniti ligikaudu 760 000 läänelātlast kodudest lahkuma ja põgenema itta, sageli Venemaale (Plakans 1995: 115), kus peagi algas kodusõda. Krasnaisi andmeil elas Venemaal Esimese

maailmasõja eelõhtul 300 000 lätlast, ja uute põgenike saabumisega see arv enam kui kahekordistus (Krasnais 1980: 118). Plakansi hinnangul elas 1917. aasta märtsis peaaegu miljon lätlast väljaspool Balti alasid (Plakans 1995: 116). Paljud pöördusid pärast sõda ja Läti iseseisvumist 1918. aastal Lätisse tagasi, aga paljud jäid ka Venemaale kui loodi Nõukogude Liit. Nõukogude 1926. aasta rahvaloenduse andmeil märkis 151 500 isikut oma rahvuseks lätlane (Krasnais 1980: 118). Osa lätlasi olid juhtivatel ametipostidel Kommunistlikus Parteis ja olid nende tuhandete seas, kes said surma Stalini repressioonides 1930. aastatel.

Järgmise murrangulise muutuse rahvastikus tõi kaasa Teine maailmasõda, kui tsiviilisikud rändasid massiliselt nii itta kui läände, samal ajal kui erinevad armeed liikusid mitu korda üle Läti (vaata Tabel 2).

Tabel 2 – Läti ajaloo tähtsündmused ja rahvastiku ränne 1939-1991.

Daatum	Ajalooline sündmus	Tsiviilelanikkonna ränne
1939	Molotov-Ribbentropi pakt – Balti riigid loovutatakse Nõukogude Liidule.	Hitler nõuab, et kõik sakslased pöördusid tagasi kodumaale. Enamik baltisakslasi emigreerub Saksamaale.
17. juuni 1940 – 5. juuli 1941	NSVL okupeerib Läti	Ca 35 000 Läti elanikku küüditatakse Nõukogude Liitu. Esimesed massilised küüditamised 13-14. juunil 1941. a. (<i>These Names Accuse</i> 1982, XXX).
23. juuni 1941	Saksamaa tungib NSVLiitu; algab Teine maailmasõda	Mõned juudid, kommunistide poolehoidjad, riigiametnikud ja teised põgenevad koos taganeva Nõukogude armeelega NSVLiitu.
Juuli 1941 - mai 1945	Saksa okupatsioon Lätis. - 1941: juutide hävitamine, põhiselt	Natsid tõid Lätisse 25 000 juuti, kellest 10 000 viidi lõpuks

	kohapeal. - 1943: Läti Leegioni loomine - 1943: salajase Läti Kesknõukogu loomine	Saksamaale tagasi. 4000 ellujäänud Läti juuti viidi 1943. aastal Saksamaale (Ezergailis 2008, isiklik suhtlemine).
8. mai 1945	Teine maailmasõda lõpeb. NSVL taasokupeerib Läti.	Ca 200 000 (10%) Läti elanikku põgeneb või on sunnitud lahkuma Läände (Baltais 1999, 193-199). ⁱ Nõukogude funktsionäärid ja mõned teised endised Läti elanikud pöörduvad koos Nõukogude armeega tagasi.
1945 – 1991	Nõukogude okupatsioon Lätis	1941-1949: ca 200 000 Läti elanikku küüditati Siberisse, umbes 1/3 neist tuli lõpuks tagasi (Plakans 1995, 155). 1945-1955: Nõukogude Liidust saadeti Lätisse ca 535 000 töölist (Plakans 1995, 154).

Teise maailmasõja lõpul, kui Nõukogude armee taasvallutas Läti, põgenesid tuhanded lätlased Läände, ligi 214 000 Saksamaa territooriumile (Baltais 1999: 193-199). Enam kui 100 000 inimest jäi Saksamaa põgenikelaagritesse, kus nad veetsid tavaliselt kaks kuni viis aastat enne väljarändamist teistesse riikidesse. 40 000 neist emigreerus USAsse. Võõrsil moodustati praegugi tegutsevad pagulaskogukonnad, kelle kaks põhieesmärki olid maailma teavitamine Läti okupeerimisest ja ennesõjaaegse Läti keele ja kultuuri säilitamine päevani, mil Läti on taas iseseisev.

Mina ja minu pere olime nende põgenike seas. Kuna minu isa oli luteri kirikuõpetaja ja võttis aktiivselt osa läti kogukonna tegevusest, kasvasin üles kahes kultuuris, ameerika ja läti kultuuris, mis oli minu sotsiaalse ja kultuurilise elu keskpunktiks.

Kui Läti taasiseseisvus 1991. aastal, pöördusid mõned emigrandid tagasi koju, aga paljud olid assimileerunud ja liiga seotud oma asukohamaaga. Side koduga oli siiski alles, eriti vanemal põlvkonnal, ja kuigi ei kavatsenud Lätisse jäädavalt tagasi tulla, tahtsid paljud läbielatud kodulätlastega jagada. Nad tahtsid jutustada, kes nad on, ja mida nad on Läti heaks okupatsiooniaastatel teinud (vaata põhjalikumalt Hinkle 2006: 48-67).

Et seda soovi teostada, nõustusin koguma ameerika lätlaste elulugusid ja “viima neid tagasi Lätisse” väikese osana suuremast paari viimase sajandi väljarände loost. Kodulätlaste huvi välislätlaste lugude ja kogetu vastu on aga jäänud heal juhul leigeks. Lisaks on olemasolev informatsioon laiali pillutatud ja raskesti kättesaadav.

Kui osalesin 2006. aasta kevadel migratsiooni ja suulise ajaloo konverentsil Norra Emigratsioonimuuseumis, taipasin, et Lätigi vajaks sarnast uurimiskeskust, kus me võime uurida erinevaid migratsioone, säilitada sellega seotud esemeid ja tutvustada emigrandi kogemust. Me vajame muuseumi ja teaduskeskust nagu Norras, mis ei tegeleks ainult Teise maailmasõja aegse migratsiooniga vaid migratsiooniteemaatikaga laiemalt. Õnneks on Norra Emigratsioonimuuseumi direktor Knut Djupedal olnud väga abivalmis ja meie idee suur toetaja, mis on aidanud meil arendada plaane muuseumi idee edukaks elluviimiseks.

Praegune emigratsioon Lätist

Samal ajal hakkas Läti valitsus tundma tõsiselt muret selle pärast, et üha rohkem noori erialainimesi lahkus Lätist töö või parema elu otsingul. Probleemiga tegelemiseks vajati statistikat selle kohta kui palju endisi Läti elanikke elab hetkel väljaspool Lätit. Läti Integratsiooniministeeriumi ja Vabade Lätlaste Maailmaföderatsiooni (*World Federation of Free Latvians, PBLA*)ⁱⁱ toetusel võttis Läti Majanduse ja Avaliku Arvamuse Uurimise Keskus 2006. aastal ühendust 75 maa saatkonna ja kohalike rahvusorganisatsioonidega, et saada esialgset infot läti emigrantide arvu kohta nendes maades.

2006. aastaks oli peaaegu 300 000 endist Läti elanikku (ca 13%) emigreerunud välismaale. Tabel 3 esitab lätlaste või läti päritolu isikute arvu nendes maades, kus lätlasi on kõige rohkem.

Tabel 3 – Endised Läti elanikud, kes elavad alaliselt välismaal (Bērziņš 2006, 4)

Maa	Endised Läti elanikud	Protsent emigrantide üldarvust
USA	87 564	31%
Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa	37 500	13%
Venemaa	30 142	11%
Iirimaa	30 000	11%
Kanada	22 615	8%
Austraalia	18 935	7%
Saksamaa	9447	3%
Brasiilia	10 000	4%
Ukraina	5079	2%
Rootsi	4000	1%
Leedu	2955	1%

69 % välismaal elavatest Läti elanikest olid etnilised lätlased, 32% kõikidest emigrantidest olid Läti kodanikud. USAs elavatest Läti kodanikest on ligikaudu pooltel topeltkodakondsus.

Esitatud andmed on ligikaudsed ja vajavad põhjalikumat uurimist mitmetel põhjustel. Esiteks saadi iga maa kohta andmeid mitmetest allikatest, millest mõned esitasid ainult väga ligikaudse hinnangu. Teiseks ei olnud väga täpselt määratletud, kes võetakse arvesse. On selge, et praeguseks on need arvud suuremad. Indexmundi andmeil oli ainuüksi 2007. aastal iga 1000 Läti elaniku kohta 2,7 emigranti (www.indexmundi.com/latvia/demographics). Mitteametlike küsitluste andmeil ei kavata enamik neist kodumaale tagasi pöörduda.

Läti emigratsioonimuuseum ja teaduskeskus – esialgsed plaanid

Uue ajaloomuuseumi idee põhineb oletusel, et lätlased pole mitte ainult need, kes elavad Läti territooriumil, vaid ka kõik need, kes end ise lätlaseks peavad ja tunnevad ühtekuuluvust läti kultuuriga. Läti ajalugu tervikuna peaks hõlmama ka nende inimeste lood. Muuseumi ja teaduskeskust ajendasid looma järgmised asjaolud: 1) ei Lätis ega välismaal ei säilitata süstemaatiliselt läti diasporaa kultuuri; 2) ükski teine asutus või muuseum ei Lätis ega välismaal ei võtnud seda ülesannet enda kanda ja 3) teiste samalaadsete organisatsioonide, sh Norra Emigratsioonimuuseumi tugi.

Loodava muuseumi missiooniks on uurida, tõlgendada, säilitada ja tutvustada välislätlaste ajalugu ja kultuuri Läti ajaloo lahutamatu osana, ehitada sildu kodulätlaste, välislätlaste ja nende asukohamaade vahele ja integreerida Läti rahvusvahelisse migratsioonidiskursusse.

Muuseumi eesmärgiks on: 1) korraldada huvitavaid, köitvaid ja harivaid näitusi ja teisi üritusi erinevatele sihtgruppidele; 2) algatada ja toetada erinevaid emigratsiooniteemalisi teadusprojekte, 3) koguda välislätlastelt, välisläti kogukondadelt ja organisatsioonidelt dokumente, arhiive, mälestusesemeid ja teisi materiaalse kultuuriga seotud esemeid ja neid säilitada; 4) rajada lätlaste väljarände teadusraamatukogu; 5) organiseerida erinevatele sihtgruppidele suunatud projekte, nt multikultuurilisi festivale ja 6) organiseerida muuseumi toetamiseks majandustegevust.

Teadustöö ja näitustegevuse keskpunktis on lätlaste väljarände ajalugu ja elu võõrsil kahe viimase sajandi jooksul. Näitused käsitlevad väljarände ajalugu, väljarändajate motiive, välisläti kogukondi, nende kultuuri, tegevust ja organisatsioone asukohamaade kaupa, samuti asukohamaade mõju kogukondadele, emigrantide panust maailma ja Läti heaks, välisläti kogukondade hetkeolukorda, kodumaale tagasipöördumist ja selle tagajärgi.

Tulevases muuseumihoones on prioriteediks traditsiooniliste näitusesaalide, personali tööruumide ja hoiuruumide sisseseadmine.

Muuseumi asukoht on väljaspool pealinna Riiat mitmel põhjusel: 1) ehitusloa saamine Riias võtaks mitu aastat aega; 2) väljaspool Riiat on ehitamine tunduvalt odavam; 3) me tahame piisavalt maad konverentsikeskuse ja vabaõhumuuseumi jaoks; 4) me tahame anda oma panuse

ühe Läti paikkonna majanduslikku ja kultuurilisse arengusse. Valitud asukoht peaks olema kuidagi väljarändega seotud, Riiast tunniajalise sõidu kaugusel, teiste turistlike, kultuuriliste või hariduslike huviväärsuste lähedal. Seal peaks olema soodne keskkond ja muuseumisõbralik kohalik omavalitsus, piisavalt arenguruumi ja see peaks ka vastama meie eelarvele.

Valmis muuseumis on püsi- ja ajutised näitused, ränd- (või diginäitused), vabaõhuinstallatsioonid, teaduslikud ja populaarteaduslikud publikatsioonid, teatmeraamatukogu, konverentsikeskus, giidiekskursioonid, programmid koolidele ja üldsusele, eriüritused, praktikaprogrammid noortele ja üliõpilastele ning suveniiripood või mõni muu kaubandusettevõtte. Muidugi mõista viiakse see programm ellu etapiviisiliselt, vastavalt meie käsutuses olevatele rahaliste vahenditele. Esialgu peame keskenduma materjalide kogumisele ning ränd- ja diginäituste arendamisele.

Muuseum on Läti juriidilise isiku õigustega eramuuseum. Muuseumil on nõukogu, nõukoda ja palgalised töötajad, nt direktor, assistent, kuraatorid jne. Tegevuspoliitika määrab iga-aastane üldkoosolek ja selle viib täide liikmete poolt valitud nõukogu.

Stardikapitali loodame saada rahvusvahelistelt fondidelt (EL, EEA, kohalikud saatkonnad), Läti ministriumidelt ja läti kultuurifondidelt välismaal. Praktiliseks tegevuseks vajalikud ressursid peaksid tulema stipendiumitest, Läti valitsuasutustelt, liikmemaksudest, üksikisikute ja organisatsioonide annetustest/pärandustest, renditasudest ja majandustegevusest.

Teostamine – esimene aasta

Kuna sellise asutuse loomine Lätis on väga suur ettevõtmine, alustasin sellest, et panin idee “settima” nendel foorumidel, kus olin juba ennegi aktiivne, samuti võtsin ühendust välisläti ja Läti võtmeisikutega. 2007. aasta juuniks olime juba moodustanud 15-liikmelise töögrupi, kus liikmeid USAst, Rootsist ja Lätist. Osa neist tuli vabatahtlikult minuga peetud vestluste mõjul, osa värbasin. Välislätlased suhtusid ilmselgelt sellesse plaani väga entusiastlikult.

Järgmine samm oli leida muuseumiorganisatsioon Lätis ja haarata kaasa Läti ametiisikud ja üldsus. Kuigi idee algatajateks olid välislätlased, oli meie sooviks, et ka kodulätlased võtaksid muuseumi omaks ja tunnetaksid end selle lahutamatu osana. Seepärast kohtusime koos Ints

Dzelzgavisega 2007. aasta juunis paljude valitsus- ja omavalitsustegelastega ning muuseumiinimestega, värbasime tööpõudu ja uurisime maad muuseumi võimaliku asukoha osas.

Meil on õnnestunud saada suusõnalist toetust ja kasulikke nõuandeid kultuuriinimestelt ning valitsus- ja omavalitsustegelastelt. Meid on toetanud Läti Muuseuminõukogu direktor Janis Garjans, Integratsiooniministeeriumi välislätlaste eriosakond, kultuuriminister, mõned parlamendi liikmed, presidendi nõunik, mitmed muuseumidirektorid ja kirjanikud. Pagulaskogukonna poolt toetab meid järjekindlalt Ameerika Lätlaste Ühendus (*American Latvian Association*). Meie osavõtt Euroopa Migratsiooniinstitutsioonide Assotsiatsiooni (*Association of European Migration Institutions, AEMI*) aastakonverentsist 2007. aastal on meil aidanud avada uksi ka Lätis.

Vähem edu on meil olnud muuseumile asukoha leidmisel. Meile on pakutud mõningaid tasuta krunte ja käisime üle vaatamas mitmeid välislätlastele kuulunud või emigratsiooniga seotud hooneid Liepājas Lääne-Lätis. Aga need kohad olid kas Riiast liiga kaugel või liiga kehvast seisukorras, et nende korrastamine end õigustanud oleks.

25. septembril 2007. aastal asutasime muuseumiorganisatsiooni „LÄTLASED VÄLISMAAL – muuseum ja teaduskeskus” („*LATVIEŠI PASAULĒ – Muzejs un pētniecības centrs*”, *LaPAMPC*) ja valisime esimese nõukogu.ⁱⁱⁱ

Täideviimine – teine aasta

Meie teise tegevusaasta eesmärgid olid: 1) rahaliste vahendite, eriti grantide otsingu intensiivistamine; 2) veebisaidi loomine ja ülevõlpidamine, brošüüri väljaandmine ja vajaliku teabe levitamine; 3) kontoriruumide üürimine Riias ja osalise tööajaga personali palkamine; 4) asukoha otsingute jätkamine; 5) planeerimiskoosoleku organiseerimine; 6) esemete, lugude ja dokumentide aktiivse kogumise alustamine ja 7) esimese diginäituse korraldamine eesmärgiga levitada teavet ja saada rahalisi vahendeid. Samuti oleme alustanud tugigrupi loomist USAs, et hõlbustada rahakogumist ja alustada näitusematerjalide kolleksioneerimist.

Rahastus ongi põhiline probleem ja peamine riskitegur muuseumi idee elluviimisel. Seepärast andis Läti Integratsioonifondi vahendusel saadud Euroopa Majandusala ja Norra Stipendiumifondi (*EAA and Norway Grants*) kopsakas stardikapital meile palju lootust. See 18-

kuuline stipendium on meil võimaldanud avada kontori Riias, palgata kaks osalise koormusega töötajat, korraldada planeerimiskoosoleku 2009. aasta juulis, jätkata muuseumi asukoha otsinguid ja alustada kolleksioneerimist. Elektroonilise näituse tegemiseks oleme saanud osaliselt toetust ka Läti Fondist ja veebisaidi loomiseks Läti Integratsiooniministeeriumilt. Külastage meie veebilehekülge aadressil www.diasporamuseum.lv.

Kolleksiooni kogumisel on meie tähelepanu keskpunktis: 1) kogumispoliitilise dokumendi formuleerimine; 2) materjali kogumine maades, kus on juba olemas toimivad programmid või kontaktisikud, nt USAs, Brasiilias, Austraalias, Rootsis ja Baškiirias, Venemaa Euroopa osas. Meile on lubatud üle anda mitmed olulised arhiivid ja andmebaasid, millest tähtsaimad on Ameerika Lätlaste Ühenduse organisatsioonide andmebaas (ALAIID), mis sisaldab kõikide Ameerika läti organisatsioonide ja nende personali materjale, Ameerika Lätlaste Assotsiatsiooni suulise ajaloo kolleksioon ja mõned suured eraarhiivid. Marianna Auliciema on teinud kaks ekspeditsiooni Brasiiliasse eesmärgiga lindistada elulugusid. Läti valitsus finantseeris Arta Savdona ekspeditsiooni Baškiiriasse, kus ta lindistas lätlaste laulupidu. Maija Hinkle on esinenud ettekannetega ja mininäitustega läti kogukondades USAs.

Planeerimiskoosolek peeti 2.-3. juulil 2009 Riias Norra Emigratsioonimuuseumi direktori Knut Djupedali juhtimisel. Ameerika firma “*Interpretative Solutions*” juhataja Peter Dajevskis oli seminaril peamine konsultant. Seminaril tehti mitmeid tähtsaid otsuseid ja jagati tööülesandeid.

2009. aasta septembris võeti meid AEMI täieõiguslikuks liikmeks. Käimas on koostööprojektid Saksamaa Emigratsioonikeskusega ja Rootsi Emigratsiooniinstituudiga. Teeksime meelsasti koostööd ka teiste emigratsiooni- ja migratsiooniinstitutsioonidega, samuti Baltic Heritage Network’iga ja teiste balti organisatsioonidega.

Kirjandus

Baltais, Mirdza Kate. “Piespiedu iesaukšana darbam Vācijā, militāram dienestam un

evakuācija uz Vāciju”, *The Latvian Legion: Selected Documents*. Toim. Ezergailis, Andrew. Toronto: Amber Printers and Publishers (1999): 193-199.

Bērziņš, Aldis. „Emigrācija skaitļos”, *Kultūras Forums*, 15.- 22. sept. (2006): 4.

Ezergailis, Andrew. Vestlus (2008).

Hinkle, Maija. "Latvian-Americans in the Post-Soviet Era: Cultural Factors on Return Migration in Oral History Interviews", *Journal of Baltic Studies*, Vol. 37, no. 1 (2006): 48-67.

Krasnais, Vilberts. *Latviešu Kolonijas*. Melbourne: Kārļa Zariņa Fonds (1980).

Plakans, Andrejs. *The Latvians, a Short History*. The Hoover Institution (1995).

These Names Accuse. Stockholm: Latvian National Foundation, World Federation and Free Latvians (1982).

www.indexmundi.com/Latvia/demographics

www.integracija.gov.lv

MÄRKUSED

ⁱ 200 000st Teise maailmasõja lõpul Läände põgenenud Läti elanikust ligikaudu 30 000 olid sõdurid, tuhanded olid mobiliseeritud või läinud vabatahtlikult Saksamaale tööle, ülejäänud olid enamuses põgenikud. Ainult 100 000 neist jõudis tegelikult Saksamaale. Mirdza Baltis arvates läks sõja ajal ca 217 000 lätlast Saksamaale, aga ainult 140 000 jäid sinna emigrantidena.

ⁱⁱ PBLA on Vabade Lätlaste Maailmaföderatsiooni lätikeelse nime lühend. Nimetatud organisatsioon ühendab mitmeid peamiselt Teise maailmasõja järgseid emigrante esindavaid läti rahvusorganisatsioone USAs, Kanadas, Austraalias, Lõuna-Ameerikas, Inglismaal ja Euroopas.

ⁱⁱⁱ President Dr. Maija Hinkle (USA), asepresident ja varahoidja Ints Dzlezgalvis (USA), nõukogu liikmed Marianna Auliciema (Läti), Vita Ozoliņa (Läti), Ināra Reine (Läti, USA), Juris Zalāms (Läti), audiitor Astrīda Jansons (Läti, USA). 2009. aasta aastakoosolekul laiendati nõukogu kahe liikme võrra: Dr. Ieva Vītola (Läti) ja Daina Gross (Läti). Uus audiitor on Arta Savdona (Läti).